

ALMAN KAYNAKLARINDA 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA SURIYE'NİN FİZİKİ YAPISI, İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

THE PHYSICAL STRUCTURE, CLIMATE AND PLANT COVER OF SYRIA IN THE BASIS OF THE 20TH CENTURY

Yüksel KAŞTAN*

Öz

Ülkelerin ve toplumların tarihlerinde üzerinde yaşadıkları coğrafya her zaman etkili olmuştur. Bir coğrafyanın kaderinde yerküre üzerindeki konumu, coğrafi şekilleri, ovaları, dağları, akarsuları, bitki örtüsü, iklimi, ekonomik faaliyetleri önemli etkenlerdir. Anadolu coğrafyası doğu ile batı, güney ile kuzey arasında bir köprü vazifesi görmesinden dolayı stratejik olarak her zaman önemli olmuştur. Yine Fırat ve Dicle ırmakları arasında kalan verimli topraklar Mezopotamya olarak adlandırılmış ve tarıma dayalı üretim faaliyetleri bakımından oldukça önemli olmuştur. Bu nedenle tarihte bu topraklarda önemli uygarlıklar yaşamıştır.

Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yer alan Suriye toprakları ekonomi alanında oldukça verimli, askeri alanda stratejik bir yapıya sahiptir. Suriye bölgesinin coğrafi yapısı, iklimi, bitki örtüsü, yaşam biçimi 20. yüzyılın başlarında Avrupa devletlerince incelenmeye başlamıştır. Bunun Yahudi nüfusu için yurt arama, petrol bölgelerine yaklaşma, Süveyş Kanalı'nın stratejik öneminde rol alma, verimli topraklara sahip olma gibi çeşitli nedenleri sayılabilir.

Bu çalışmada 20. yüzyılın başlarında Alman kaynaklarında Suriye topraklarının coğrafi yapısı, iklimi ve bitki örtüsü ile ilgili yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 20. Yüzyıl, Suriye, Coğrafya, İklim, Bitki Örtüsü.

Abstract

The geography of countries and societies has always been effective on their history. The geography, geography, plains, mountains, streams, vegetation, climate and economic activities of the geography are important factors in the fate of a geography. Since the geography of Anatolia has served as a bridge between east and west, south and north, it has always been strategically important. The fertile soils between the Euphrates and the Tigris rivers were called Mesopotamia and were very important in terms of agricultural production activities. For this reason, there were important civilizations in these lands.

The Syrian territory, which is located within the borders of the Ottoman Empire, has a strategic structure in the military field. The geographical structure, climate, vegetation and life style of the Syrian region began to be examined by European states in the early 20th century. This may include a number of reasons for the Jewish population, such as finding a home, approaching oil regions, taking part in the strategic importance of the Suez Canal, and having fertile soil.

In this study, the geographical structure, climate and vegetation of the Syrian territories in the early 20th century were investigated. The findings of the study were evaluated and evaluated.

Keywords: 20th Century, Syria, Geography, Climate, Vegetation.

GİRİŞ

Herhangi bir coğrafyanın, bölgenin, ülkenin, şehrin veya beldenin ekonomik durumu uzun zamandan beri çeşitli nedenlerle seyyahlar, devletler, araştırmacılar ve bilim adamları tarafından farklı nedenlerle araştırılmış ve araştırılmaya halen de devam edilmektedir. Buna göre ekonomik durum araştırmalarında coğrafi durum içinde yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü, yetişen veya yetiştirilen bitki türleri, yaşayan canlı türleri ve bulunduğu yer gibi bilgiler verilmektedir. Ekonomik durumu hakkında ise coğrafya üzerinde yetiştirilen veya yetişen bitkilerden nasıl faydalandığı, tarım, hayvancılık, geçim kaynakları, üretim ilişkileri, pazarlar, ihtiyaçlar, dışarıya satılan ürünler ve dışarıdan alınan ürünler, dışarıdan gelenlerin burada oluşturduğu ekonomik etken gibi bilgiler bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti zamanında, daha önce ve daha sonra yapılan araştırmalarda bölgenin tarihi, coğrafi durumu ve halkı üzerinde bilgi bulunmaktadır. Yabancı devletlerin ve din adamlarının tutmuş olduğu rapor ve kayıtlarda da bölge hakkında bilgi bulunmaktadır. Ama Avrupa'da endüstri devrimi sonrasında başlayan hammadde ihtiyacı, daha sonra üretilen malalara pazar bulabilmek, bir de Avrupa'da başlayan Anti Semitisizm nedeniyle Yahudi toplumu için Suriye coğrafyasında bir yer bulunabilir mi düşüncesi ortaya çıkar. Bu düşünceyle bilim adamları, gezginler, devlet görevlileri tarafından farklı bölgeler olduğu gibi Suriye hakkında da çok ayrıntılı raporlar ve araştırmalar yapılmıştır.

20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti bütün gelişmiş ülkelerin başta yer altı zenginlikleri, sonra yer üstü zenginledikleri ve pazar ihtiyaçları nedeniyle nüfuz etmeye, yanlarına çekmeye veya elde etmeye çalıştıkları bir ülke konumundadır. Bu amaçla Osmanlı Devleti'ne birçok batılı araştırmacı gelerek topraklar üzerinde yer şekilleri, dağları, akarsuları, iklim, bitki örtüsü, toprak yapısı, yağış durumu, doğal yetişen bitkiler, yetiştirilebilecek bitkiler, yer altı zenginlikleri gibi alanlarda çok kapsamlı çalışmalar

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, kastanyuksel@hotmail.com

gerçekleştirmişlerdir. I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklar tıpkı bir laboratuvar gibi incelenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Sosyal ve Ekonomik Gelişmişlik kavramları doğrultusunda gelişmiş ülkeler yeni bir tasnife giderek ülkeleri kendi oluşturdukları verilere göre tasnif etmişlerdir. Doğal olarak bu tasnif çok ayrıntılı, ülkeler arasında siyasi, kültürel, ekonomik ve ticari ilişkilere çok daha fazla önem verirken, doğal olarak savaş ve parçalamaya dayalı değil, barış, huzur ve çok ortaklı, çok uluslu bir yapı hedeflenmiştir. Hâlbuki I. Dünya Savaşı öncesinde ise parçalamaya, ayırmaya, kendine çekmeye yönelik faaliyetler ve mücadeleler yer almaktadır. 20. yüzyıl başlarında Suriye'nin coğrafi durumu, iklimi ve bitki örtüsü zamanın araştırma metodları çerçevesinde incelenmiştir.

A.SURİYE'NİN FİZİKİ YAPISI

Osmanlı Devleti içinde Suriye coğrafyasında Ürdün, İsrail ve Lübnan yer alır. Buna göre doğuda Irak, güneyde Mısır, batıda Akdeniz, kuzeyde Anadolu'nun yer aldığı coğrafi alandır. Suriye, Akdeniz'in batısında, Fırat nehrinin doğusunda, Arap çölünde, Torosların kıyısında Toros dağları, güneyinde Mısır'ın yer aldığı 36,9 ile 30,5 dereceleri arasında yer alan coğrafi bölgenin adıdır. Suriye Mezopotamya'nın bir kısmında, Akdeniz'in kıyısında yer alır ve Süveyş kanalının komşusu konumundadır. Esasen bu alanda yer alan coğrafyanın alanı binlerce kilometre karedir ve tam olarak belirlenemez. Bu alanda yer alan step bölgenin yaklaşık 260 bin kilometre kare olarak kabul edilebilir. Almanya'nın 540 484 kilometre kare olduğuna göre Suriye Almanya'nın yaklaşık yarısı kadardır. Suriye'de önemli vilayetler olarak Şam, güneybatıda Halep, Beyrut, Kudüs sancağı ve özel bir yönetime haiz Lübnan yer almaktadır (Buhasen, 1907, 1-7).

Suriye'de kuzeyden güneye uzanan sıradağlar batıda yer alan kıyı şeridi ile doğuda yer alan bozkır alanını birbirinden ayırır. Buralarda geniş yaylalar, büyük ve derin vadiler, deltalar, çukur alanları, dar vadiler olan çorak sırtları olan bir dağ sırası olarak nitelendirilebilir. Buralarda topraklar kıyıya kadar bu şekilde uzanır. Bu dağ silsilesi Suriye'de birçok yeri birbirinden ayırmaktadır. Burada yer alan büyük düzlükleri birbirinden ayıran çok önemli karakteristik özelliklere sahip önemli vadiler yer alır (Anekel, 1910, 104).

Doğu dağ sıraları İdlib ile Hama arasında bulunan geniş plato sahasının batı kenarını teşkil eden ve ortalama yükseklikleri 500 m olan birtakım tepelerden meydana gelir ki, bunların en yükseği Cebelü'z-Zaviye'dir (935 m).

Kıyı ovaları denizle kıyı dağları arasında, bazen genişleyen (Lazkiye civarında olduğu gibi), genellikle dar kıyı şeritleridir. Kıyı dağ sıra çekirdeğinde Jüra kalkerleri yanlarında daha sonraki zamanlara ait kalker ve kum taşı serileri bulunan, hafif kıvrılmaya uğramış, geniş bir antiklimalden ibarettir. Cebel-i Ansariye adıyla anılan bu dağların ortalama yüksekliği 1200 m ve en yüksek tepesi Nebi Yünes (1550 m)'dir. Dağ sırasının batı kısmı dağ taraçalarının ihtiva ettiğinden tarım alanlarına zemin hazırlar. Doğu kısmı ise, dik olarak Asi vadisinin çöküntü hendeğine doğru iner.

Ansariye dağları güneyde bir kırık ile Lübnan dağlarından ayrılır. Bu iki dağ kitlesi arasındaki alçak koridor, Trablus'tan Humus'a doğru, Akdeniz kıyılarından Orta Suriye'ye geçişi sağlayan bir kapı meydana getirir. Gap sazlığı ve Asi vadisi, Cebel-i Ansariye ile Suriye platosu arasında 80 km uzunluğunda ve 16 km genişliğinde bir çöküntü hendeği teşkil eder. Asi nehrinin orta çıkışı buradan geçer.

Lübnan'da yaklaşık 3 000 metreye kadar yükselen bir dizi sıradağ bulunmaktadır. Bunların 1. sırasını Lübnan, 2. sırasını Anti-Lübnan dağları denilmektedir. Lübnan ve Anti-Lübnan dağları arasında kalan vadi Bekaa vadisi olarak bilinir. Kuzeyden güneye doğru sırasıyla Asi, Litani ve Ürdün ırmaklarıyla sulanan bu vadiden Beyrut'tan Şam'a giden yol geçer. Beka vadisinin doğusunda Lübnanlara paralel olarak uzanan Anti-Lübnan dağları yükselir. Bu dağların doğusunda da önce Şam ovası ondan sonra da Suriye çölü vardır. Şam ovası Anti - Lübnan Dağları'ndan inen sularla ne kadar verimliyse, sudan yoksun Suriye çölü de o kadar kuru ve verimsizdir (Warburg, 1907, 18).

Tablo 1: Fosforik Yapının Bir Analizi ile Serbest Bir Nari Çakmak Taşının Analizi (Anhangen, 1907, 13).

Fosforik Yapının bir analizi		Serbest bir Nari çakmak taşının analizi	
CaO	53,70	CaCO ₃	96,14
AL ₂ O ₂	8,35	CaSO ₄	0,92
P ₂ O ₂	36,86	FeCO ₃	0,49
FeO	0,97	Fe ₂ O ₃	0,16
SO ₃	1,06	Al ₂ O ₃	0,34
SO ₂	0,09	SiO ₂	0,96
Yanma Kaybı	0,32	H ₂ O	0,76
Toplam	101,35	Toplam	99,77

Halep ovası, Gaziantep platosu güneyinde, Cebelü'z Zaviye ile Fırat arasında bulunur. Burada birçok depreyonlar vardır ki, bunların içerisinde geçici akarsular nihayet bulur. Toprak mümbittir ve su bulunan

yerlerde çok ürün elde edilir. Bizzat Haleb çevresinde, kuzey yüksekliklerinden gelen Kuveyk nehrinden sağlanan su ile geniş bir vaha teşekkül etmiştir.

Cezire, Fırat ötesinde üçgen şeklinde kuzey- doğuya doğru Dicle'ye kadar uzanan geniş bir step sahasıdır. Buraların en mümbit ve en iyi sulanabilen kısımlarından biri olan bu bölge her ne kadar Suriye'nin tahıl ambarı olarak anılsa da büyük kısmı gelişmiş değildir. Yerleşmeler daha çok Fırat ve Habur akarsuları kenarındadır, zira buralarda sulama kolaydır.

Suriye kıyı bölgelerden iç bölgelere doğru çeşitli katmanlardan oluşur. Bazen yüksek bazen düz dağlık özellikler yer alır. Özellikle orta bölgelerde ve kuzey bölgesinde volkanik tabakalar yer alır. (bazalt, Dolomit, küsen, volkanik) Dscholon, Havran, Zedscha, Harra ve devam eden yerlerde kuzeyde, iç bölgelerde, Arap Bölgesi'nde çeşitli yeraltı madenleri vardır. Dağların katmanlarında, arkasında ve önünde devam eden tertiare katmanları, düzlüklerde hiluviale ve altuviale veya bunların karışımları yer alır. Dağlardan aşağıya doğru gelen topraklar düzlükleri ve verimli arazileri oluşturur (Sbeinati Darawcheh, Mouty. 2009: 48).

Ülke toprakları azot, potasyum ve kil bakımından zengindir. Topraklar kalker yapısına sahip olduğundan verimlidir. Bazı bölgelerde iste toprağı besleyici maddeler oldukça azdır. Böyle içerisinde yetersiz mineral bulunan topraklar Almanya'da "verimsiz" olarak adlandırılır (Strebel, 1967, 270-280).

Tablo 2: Suriye'de Toprağın Verim Değerleri (Anhangen,1907, 20, 22).

	FOSFORİK ASİT %	POTASYUM VE KİL	AZOT	KALSİYUM	KARBONAT
1		0.065	1.62	0.03	0.26
2		0.058	2.32	0.09	0.32
3		0.110	0.56	0.05	0.56

Bölgede bulunan küçük taşlar fırınlarda eritilerek cam haline getirilebilir. Kalker yapıdaki dağların büyük kısmı yüksek bir kretase, cenoman, turon ve senon yapılarına sahiptir. İç bölgelere doğru hemen her yerde kalker dağ yükseltileri yer alır. Sadece kuzeyde Trablus'tan büyük bir volkanik bölgede denize kadar uzanır. Volkanik bölge Suriye'de sayısız büyük ve küçük bazalt parçaları ile kaplıdır. Taşlar fırınlarda eritilerek cam haline getirilir. Kalker yapıdaki dağların büyük kısmı zengin bir şekilde kretase, cenoman, turon ve senoman madenlerine sahiptir.

Tablo 3: Bütün Dağlarda Çok Yaygın Olarak Yer Alan Kakule, Brosil I, d Katmanı ve Kudüs'te Ton Olarak Belirtilen Tebeşir Katmanı, Brosil I ve II Madenleri (Anhangen, 1907, 15).

Bütün Dağlarda Çok Yaygın Olarak Yer Alan Kakule, Brosil I, d katmanı		Kudüs'te Ton Olarak Belirtilen Tebeşir Katmanı, Brosil I ve II Madenleri	
CaCO ₂	96,91	CaCO ₃	89,55
CaO	0,48	Al ₂ O ₃	3,03
Al ₂ O ₃	0,19	Fe ₂ O ₃	0,61
Fe ₂ O ₃	belirti	FeCO ₃	0,35
FeO	0,17	SiO ₂	5,42
SiO ₂	1,10	S	belirti
SO ₃	belirti	SO ₃	belirti
H ₂ O	1,52	H ₂ O	0,04
Toplam	100,36	Toplam	99,00

Suriye'de toprakların büyük kısmı bozkır özelliğindedir. Amman'ın doğusunda Meschatta'da görülebilen her yer bozkır niteliğindedir. Buralarda toprak rengi kıvıllı kahverengi, esmer ve gri şeklindedir. Tepeler ve yüksek yerler ise sarı veya açık kahverengi toprağa sahiptir. Doğal olarak bozkır bölgesinde çıplak (ağaçsız ve bitki örtüsü olmayan) çöl niteliğinde yerler çoğunluktadır. Suriye'de iç bölgelere doğru toprak yapısı farklı özelliklerle devam eder. Bazı bölgelerde yağış nedeniyle bozkırlar bitki örtüsü ile kaplıdır. Bu anlamda iç bölgeler ne tamamen çöl niteliği ne de bozkır niteliğindedir. Bazı bölgeler otlak için oldukça elverişlidir. Bunun nedeni buralarda suyun olması, yörenin yağış almasıdır. Bu anlamda step bölgeleri daha çok hayvancılık için elverişlidir.

B.SURİYE'NİN İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

a.İklim

Suriye'nin kuzeyinde (bugün) Türkiye'nin Hatay ili sınırından, güneyde Lübnan'a kadar 160 km uzunluk gösteren kıyı boyunca devam eden bu düzlüklerde Akdeniz İklimi görülür; toprak verimlidir ve su boldur. Dağ sırasının batı yamaçları oldukça fazla yağmur alır (700-800 mm),

Suriye platosunun batı kenarı Suriye'yi coğrafi bakımdan oldukça farklı iki farklı sahaya ayırır. Doğu sahası büyük Arabistan masaelinin bir kısmını teşkil eder. Burası iklim olarak büyük çelişkiler gösterir, yazın sıcaktan kavrulur, kışın dondurucu rüzgârların etkisinde kalır. Her tarafta step, yarı step ve çöl manzarası hâkimdir. İlkbaharda yağmur yağınca, çayır ve kır çiçeklerinden ibaret, geçici bir bitki topluluğu belirmeye

başlar, fakat kısa zamanda kuruyarak ortadan kalkar. Bu geniş alan içerisinde şu tali bölgeleri birbirinden ayırmak mümkündür; kuzey- batıda Haleb ovası, kuzey -doğuda Cezire üçgeni, Merkezde Tadmur bölgesi, güneyde Suriye çölü ve güney - batıda Şam bölgesi, Havran ve Cebeli Dürüz (Rösner, 1995).

Tablo 4: 1908 Yılında Suriye'nin Yıllık Sıcak ve Yağış Değerleri (Anhangen, 1907, 8-9).

AYLAR	ORT. SICAKLIK DERECESESİ	YAĞIŞLI GÜN SAYISI	AYLAR	ORT. SICAKLIK DERECESESİ	YAĞIŞLI GÜN SAYISI
OCAK	14.5	11	TEMMUZ	28.3	0
ŞUBAT	14.8	11	AĞUSTOS	28.5	1
MART	17.4	9	EYLÜL	27.5	1
NİSAN	19.5	5	EKİM	25.4	3
MAYIS	22.9	2	KASIM	19.2	7
HAZİRAN	25.05	1	ARALIK	16.4	12

Suriye'nin iklimi üzerine genelde yanlış bir düşünce vardır. Buranın bir kış ülkesi olması oldukça şaşırtıcıdır. Suriye'nin büyük kısmı geniş platolardan oluşur. Buralarda kışın kar yağar. Sık olmasa da mart ayında da yoğun miktarda kar yağın bir yerdir. Bunun dışında kuzey bölgelerde yaz sıcakları yaşanabilir bir düzeydedir. Yaz aylarında Suriye'deki sıcaklık Almanya'dan daha düşük düzeydedir. İlkbahar ve sonbahar aylarında bu coğrafyada büyük bir kuraklık yaşanabilmektedir. Buralarda rüzgâr düzenli eser (Sachau, 1883).

Suriye'nin iklimini kısaca şöyle özetlenebilir;

1. Kuru ve yağışsız bir yaz, denizden esen serin bir rüzgâr, yaz günlerinde gölgede sıcaklık oldukça yüksek olurken denize yakın kıyı bölgelerinde sıcaklık nispeten biraz daha düşük olmaktadır.

2. Sonbahar ve ilkbaharda sıcak sıcak rüzgarlı günlere yeniden yükselir.

3. Kışın hava oldukça yağmurlu olmasına karşın Suriye'nin büyük kısmında kış soğuk ver sert değildir. Bu dönemde tohumların gelişimi uzun süre ara verir.

4. Yıllık yağmur kümeleri oldukça etkilidir. Bazen çok yoğun yağmur yağar. Bu yağış Almanya'dan daha fazladır.

5. İlkbahar ve daha sonraki dönemdeki yağmurların yağış düzeni Suriye'deki iklimi, bitki örtüsünü ve ekonomik faaliyetleri düzenler.

6. Kıyı kesimlerinde tipik Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü vardır.

Fiziki coğrafya özellikleri bakımından birbirinden farklı iki alana ayrılır. Haleb - Humus demiryolunun batısında dağ sıralarından, vadilerden ve alçak yerlerden ibaret olan alanda Akdeniz ikliminin özellikleri görülür. Çok geniş alana sahip iç bölgeler ise çöl iklimine sahiptir. Buralara Arap çöl bölgesi olarak adlandırılır ve bir kısmı step ve buralarda sert karasal iklim sürerken diğer kesim tamamıyla çöl iklimine sahiptir. Batıda kuzey- güney ekseninde bir takım keskin çizgilerle ayrılmış, birbirine paralel tali bölgelerin bulunmasına karşılık doğu bölgesinde coğrafya tamamen farklı bir yapıdadır. Buralarda geniş alanlar bozkır özelliğine ve kara iklimine sahiptir. Batıda Akdeniz kıyıları boyunca Akdeniz iklimi görülür. Buralarda don olayı yer almaz. Fakat buradan dağlara doğru yükseldikçe karasal iklim kendini gösterir. Dağlara doğru yükseldikçe sıcaklık düşmeye başlar. Cebel-i Ansariye'nin tepesinde kış aylarında kar yağışı görülür. Dağ sırasının deniz yakın olması kıyı kesiminde iklim özelliğinin değişmesinde etkisi vardır, öncelikle yağmur yağışlarını çeker (yılıda 750-1000 mm arasında yağış düşer). Dağlar denize paralel olması nedeniyle bozkır bölgelerine nem ulaşmaz, bu nedenle bozkır bölgesinde karasal iklimin sürmesine neden olur. Bu nedenle doğuda yılda 250 mm'nin altında bir yağış düşer (Von Thünen, 1910).

b. Bitki Örtüsü

Suriye'de batı bölgesinde (doğu kısmı çöl özelliğindedir) geniş alanlar karstik bir manzara gösterir ve bitki örtüsü bodur Akdeniz çalılarında ibaret garig formasyondur. En kuzeyde ve bazı alçak tepelik alanlarda orman vardır. Dut ağaçları Cebel-i Ansariye'nin bir özelliğidir ve ham ipek önemli bir üründür (Kotteck, Grieser vd., 2006, 259-263).

Hama kuzeyindeki Gap çöküntü alanı sazlık ve bataklıklarla kaplıdır, çünkü nehrin büyük menderesler çizdiği bu alçak sahada sel suları ilkbaharda vadi tabanını istila eder ve böylece sağlığa zararlı bir ortam meydana gelir. Bununla beraber, toprağı münbit olan bu saha ıslah edildiği takdirde büyük imkânlar vaad etmektedir. Orta Asi vadisinin güney bölümünde Hama ve Humus dolaylarında şartlar çok farklıdır. Geniş alanlarda meyve ve tahıl yetiştirilir. Ova içerisine derin bir surette gömülmüş nehrin suları "noriya" denilen su dolapları vasıtasıyla yukarı çıkarılarak zengin bahçelerin sulanması sağlanır. Hama ile Humus arasında, Asi nehrinin iki tarafındaki düzlüklerde küçük sulama sistemleri vardır. Humus çevresinde uzun zamandan beri yapılmakta olan pamuk tarımı; gittikçe gelişmektedir. Humus eski bir ticaret merkezidir. Burada tahıl ve meyve de yetiştirilen ve hayvan beslenen bir tarım bölgesidir (Ratzel, 1891).

Suriye topraklarında batıdan doğuya doğru beş farklı tabiat türü yer alır. Burada ekonomik durum tamamen bu beş farklı bitki örtüsü doğrultusunda sürdürülmektedir (Ruppin, 1920; van der Heyden, 2001, 14-15);

1. Kıyı kesimde birçok küçük eski Fenike yerleşim yerleri ve büyük Filistin düzlükleri,

2. Dağ bölgesi, batıda Uma Dağı ile oluşan büyük kayalıklar, Dschebel el- Asra (Jebel el - Asra) ve kuzeyde Kosanier sıradağları yar alır. Lübnan bu dağların bulunduğu bölgededir. Burada Dschebel Matmal 3052 m, Dahr el Kabil 3063 m yüksekliktedir. Güneyde Filistin dağ bölgesinde Dschebel Djerjal yukarı Galila'da 1200 m, Kudüs'te Nebi Şamil 895 m yüksekliktedir. Burada ortalama dağların yüksekliği 500-800 m arasındadır.

3. Büyük ve farklı yükseltilerin arasında yer alan geniş vadiler. Buralarda ölü denizin seviyesi çevresinde bu düzlükler yer alır. Yer yer deniz seviyesinden 393 m aşağıda yer alan düzlükler de bulunur. Zitanır ve Drontes arasındaki deniz kıyı Baelbek'ten 1200 m yüksekliktedir. Yükseklik Homis'ta 506, Hama'da 307 m'dir.

4. Dağlar ve kültürler bölgesi doğudaki vadiye yer alır. Burada Lübnan karşısında yer alan Hermaon 2860 m yüksekliktedir. Kuzey Suriye'nin büyük alanı ortalama 500 m, doğu Ürdün'ün düzlükleri ise 600- 900 m, Sultan Hawn dağları, Şam'ın güney doğusunda 1800 m'ye kadar yükselmektedir.

5. Bozkırlar. Suriye'nin doğusundan Arap çölüne kadar uzanan, medeniyet ve kültürün oluştuğu vadidir. Burada ortalama yükseklik 500- 900 m arasındadır.

Platolarda terebintler, ovalarda pelin otları hâkimdir. Cebel-i Düzzüz'de kermez meşesi ormanlarını da ihtiva eden maki bitki örtüsü vardır. Suriye çölünde Fırat ve diğer akarsu kenarlarında kavak, süpürge çalısı ve diğer bitki toplulukları yanında sadece halofitlere (tuzcul bitkilere) ve kserofitlere (kurakçık bitkileri) yer alır. Kuzey Suriye'deki bozkırlarda çayırılık alanlar yer alır. Buna göre Suriye bozkır ve yarı çöl ülkesi olarak nitelendirilebilir. Batı dağlarındaki ormanlar Suriye'nin ancak % 2,3'ünü kapsar.

C.SURİYE'DE YETİŞEN VE YETİŞTİRİLEN BİTKİLER

Suriye esas itibariyle bir tarım ülkesidir. Arazinin üçte biri ekime tahsis edilmiştir. Batıdaki küçük dağlık sahada yağışlar yeterli olduğundan, sulamaya ihtiyaç hissedilmez, Fakat Suriye'nin büyük bir kısmında tarım sulamaya dayanır. Coğrafyanın üçte birinde de hayvan otlatılır. Tarım ürünleri arasında buğday ve arpa en geniş yeri tutar. Altı çizgili Suriye arpası küçük boyludur. Arapça buğday gibi kıymetli, istenen, aranan bir türdür. Suriye'nin güneyinde ve güneydoğusunda 100 km² üzerinde bir bölgede arpa yetiştirilir. Suriye'de çayır alanı az, yem ise pahalıdır. Tütün ise çok para getiren bir ürün olarak sulanan arazilerde yetiştirilir. Diğer önemli ürünler darı, mısır, şeker pancar, sebze ve meyvelerdir. Bilhassa zeytin ve üzüm çok üretilir. Pamuk da ekonomide önemli bir yer tutar. Tarım üretimini arttırmak için birtakım sulama projeleri hazırlanmış, Asi, Fırat Habur nehirleri üzerinde barajlarla sulama kanalları inşa edilmiştir. Tahıl ve pamuk üretimi ekonomiye katkısı vardır (Hoepli, 1931, 19).

Fırat kenarında yer alan Deyrizor önemli merkezlerden biridir. Bu bölgede çok miktarda buğday, arpa, pirinç ve pamuk yetiştirilir. Tadmur bölgesi Fırat güneyinde ve Anti- Lübnan dağları doğusunda geniş bir step ve çöl alanıdır. Burada esas itibariyle basit antiklinal yapısı gösteren Orta Suriye dağ sıraları, güneybatıdan kuzey-doğuya uzanırlar ve Fırat'a doğru ortadan kaybolurlar. Şam kuzeyinde Cebel-i Kalamun'dan başlamak üzere Cebelü'ş şarki, Cebelü't-Tar ve Tadmur civarındaki Cebel-i Bişri'den ibaret olan bu dağların etek kısımlarında her sene, kısa bir zaman için, çayırlar yetişir ve ekonominin temelini göçebe hayvancılık teşkil eder. Yağmur çok az ve bitkiler seyrek olduğundan, Bedeviler ancak koyun ve deve gibi hayvanları besleyebilirler ve bir otlaktan diğerine hareket etmek suretiyle devamlı yer değiştirirler. Bunlardan kir kısmı kuzey steplerinde koyun beslerler ve yarı göçebe durumdadırlar: diğerleri güneyin daha kurak çöl alanlarında deve beslerler, daha güçlü ve zengindirler. Bütün bu göçebe insanlar mevsimlere bağlı olarak hareket etmek zorundadırlar: kış yağmurlarından sonra güneye doğru ve yaz sıcaklığında zemin kavrulmaya ve parçalanmaya başlayınca, kuzeye doğru giderler. Daimi yerleşmeler, fay kaynaklarının bulunduğu birkaç vahaya inhisar eder: En- Nelik, El -Karyetyn ve Tadmur gibi. Eski ihtişamına tanıklık eden harabeleri hala ayakta duran Tadmur (Palmira) şehri Romanlar zamanında Yakındoğunun ticaret ve ulaşım merkezidir (Wirth, 1966, 96-137).

Şam tarım arazileri olarak büyük bir öneme sahiptir. Sayda, Trablus, Baalbek, Kudüs ve Hama'da da tarım ürünleri önemlidir. Trablus'ta tütün, Dimyatta pirinç, Lübnan'dan ipek üretilir. Baalbek buğday, arpa, fasulye ve mercimek üreten, aynı zamanda Şam çevresinde temel tarım alanlarından biri merkezi konumundadır. Buğday, arpa, mısır, pirinç, pamuk, tütün, sebze ve meyveler bu vilayetin temel üretim maddeleri arasındadır.

Lazkiye kuzeyinde zeytin, güneyde portakal bahçeleri ovada tütün ve pamuk tarlaları geniş sahalar kaplar. Lazkiye önemli ipek üretim merkezlerinden biridir. Buralarda üretimi gittikçe artan patates, kayısı,

seftali, erik, armut ve elma gibi meyveler yetiştirilir. Batı bölgelerinde tarım alanları geniş yer tutar (Wirth, 1961, 886; Schöllge, 2002). Nüfus oldukça sıkırtı birçok büyük köye rastlanır.

Anti-Lübnanlar'ın eteğinde küçük bir ova olan Şam vahası (Mahalli adıyla Guta), Nehr-i Barada ile sulanan ve takriben 400 km²'lik genişlik gösteren, münbit bahçelerden ibarettir. Bu nehirle kolları tarafından sulanan verimli ovada tahıl, çeşitli sebze ve meyveler ve bilhassa kayısı, incir, zeytin, üzüm ve ceviz yetiştirilir. Tepelerle çevrilmiş olan Guta çıplak, ıssız ve boz bir manzara gösteren geniş saha içerisinde, yemyeşil ve gür bitkilerden ibaret bir anti görünümündedir. Şam, Barada akarsuyunun dağlık alanda meydana getirdiği boğazdan çıktığı noktada kurulmuş tarihi bir şehirdir ve önemli endüstri ve ticaret merkezidir. Geçmişte ün kazanmış dokumaları vardır. Çok çeşitli el sanatları vardır.

Doğu dağ sıraları İdlib ile Hama arasında platoyu andıran bu tepelik alanda toprak çok verimli olmakla beraber, yağmur az yağdığından su büyük mesele teşkil etmekte ve tarlalar, plato içerisine gömülmüş nehirlerden faydalanarak güçle sulanabilmektedir. Geniş sahalarda tahıl ekimi yapılır (Von Schulze-Gaevernitz, 1906, 287).

Daha çok Suriye'de derin topraklarda bu iklimde en iyi ve verimli şaraplık üzüm yetiştiriciliği ve sulamadan badem yetiştiriciliği yapılır. Bu topraklar buğday ve tahıl tarımı için uygun değildir. Burada kavun, karpuz, patates, bakla gibi sebze ve meyveler yetiştirilmektedir. Kıyıya doğru yaklaşıldıkça topraklar oldukça taşlı ve kalkerli bir yapıya sahip olur. Kıyı kenarlarında düzlük alanlar yer almasına rağmen buralar tarım için elverişli değildir.

Yörede yer alan ağaçlar gemi yapımına elverişli olması nedeniyle Lübnan, Amanos'u birçok ülke ele geçirmek istemiştir. Bölgede coğrafi bir bütünlük olmayıp sarp ve karmaşık engebelerin birbirinden ayırdığı düzlükler yer alır. Buralarda küçük tarım faaliyetleri ve hayvancılık yapılır. Kıyılarda yer alan ovalarda, dağlık taraçalarda veya iç kısımlardaki çöküntülerde el sanatları ve ticaretle uğraşan yerleşim yerleri bulunur.

Havran platosu, Şam güneyinde bulunur. Lavların ufalanmasından meydana gelen toprakları çok münbittir. Bir tahıl ambarı sayılan bu geniş alanda ürün tabii yağmurla elde edilir ve ilave sulamalarla verimlilik büyük ölçüde artmıştır. Platonun batı kenarında Golan tepeleri, kuzey İsrail'in çukur alanı doğusunda yükselirler. Cebel-i Dürüz, Havran platosunun doğusunda, daha engebeli ve daha yüksek bir manzara gösteren, geniş lav alanlarından ibarettir. Yüzeydeki çakıllarla kaya parçaları tarıma engel olurlar. Deniz seviyesine nazaran 1500 m'ye kadar yükselen Cebel-i Dürüz yöresi, etrafındaki alçak sahalardan fazla yağmur aldığından oldukça sık nüfusludur. Burada Dürziler yaşar ve başlıca şehir Es-Suveyde'dir (Wirth, 1971).

Bozkırda bahçe ve tarım alanları her yerde elverişli değildir, ancak kısıtlı olarak bazı yerlerde yapılabilir. Bu durumun temel nedeni su kaynaklarıdır. Suyu yakın yerlerde tarım alanları ve ağaç türleri yer almaktadır. Ağaç türü olarak daha çok hurma yetişir.

Suriye'de iç bölgelerde Arapların yaşadıkları alanlarda verimli topraklar ve vaha alanları yer alır; Oschof ve Halil gibi. Buralarda incir, nar, limon, portakal, diğer ağaç ve meyve türleri yetiştirilmektedir. Bu ağaçlar su kaynakları ve çeşmelerden sulanmaktadır. Buralarda kuyu derinlikleri Hail'de 17 kulaç, Schakik'te 70 metredir. Buna göre bazı bölgelerde sığ olarak su çıkartılırken, bazı bölgelerde oldukça derinden su çıkartılabilmektedir.

Suriye'nin toprak durumu şu şekildedir;

1. Kalker, kireç ve tertiar yapıda olan yerler. Bunlar zeminin ana yapısını oluşturur. Buraları genelde volkanik yapıda kalan taşlık alanlardır.

2. Su kaynakları, akarsuların doğusunda ve batısında yer alan dağlık bölgeler. Genellikle buraları toprak özelliklerine sahiptir. Dağlık alanlarda doğuya doğru tarım şartları oldukça ağırlaşır. Bu nedenle tarım alanları üretim için oldukça önemlidir.

3. Suriye'nin tamamen yakınında tarım ve sulu tarım oldukça önemlidir. Şartları bunun için elverişlidir.

4. Deniz kıyılarında her yerde sulu tarım yapılmaktadır. Buralarda bol miktarda sebze ve meyve yetiştirilir. Toprak oldukça verimlidir. Su bol olduğundan sulu tarım yapılır.

5. Dağlık bölgelerde coğrafyası nedeniyle kötü bir tahıl bölgesidir. Buralarda tarım zor şartlarda yapıldığından oldukça kısıtlıdır. Daha çok buralarda hayvancılık yaygındır. Aralarda yer alan düzlüklerde ve katman yerlerde meyve ağaçları ve meyve üretimi yer alır. Özellikle üzüm bağları oldukça yaygındır. Dağlık alanlarda sulu tarım yapılmaz ve doğal olarak meyveler yetişir.

6. Doğuya doğru ne kadar gidilirse, o kadar su kaynaklarından uzaklaşılır, buralarda sulu tarım yapılamaz, daha ileri bölgelerde ise tarım alanları yer almaz.

7. Doğuya doğru insanların yaşam kaliteleri oldukça düşmekte, yaşam şartları ağırlaşmaktadır.

Suriye'nin iç bölgelerine, çöllere kadar Akdeniz iklimi ve bitki örtüsü görülür. Burada çok çeşitli bitki ve ağaç türleri yer alır. Kuzeyde yüksek yerlerde birçok Orta Avrupa bitki türü örnekleri yer alır. Ürdün gibi bölgenin bazı yerlerinde spesifik Hindistan ve Etiyopya bitki örtüsü yer alır. Suriye'nin doğusunda Akdeniz bitki örtüsü türleri ile kıtasal bozkır bitki örtüsü bulunur. Bu bölgede yer alan bodur çam ağaçları Halep Çamı olarak isimlendirilir. Ayrıca yörede çok çeşitli çam türleri görülür. Kıyıda içeriyeye doğru dağlık alanlarında oldukça yaygındır. Lübnan bölgesinde de çam türleri yetişir. Çam kozalakları beyaz bir çekirdeğe sahiptir. Araplar buna snobar derler ve beslenmede kullanılır. Gölge oluşturan Halep çamı oldukça yaygındır.

Lübnan'da çok daha az hektar alan ağaçlarla kaplıdır. Ayrıca bütün alanlarda meşe ağaçları yer alır. Buralarda çok kaliteli meşe türleri yer alır. Sadece alçak alanlarda meşe yer almaz. Doğu bölgelerinde toprak genellikle çıplaktır.

Çam reçineleri, çam fıstıkları, meşe elmaları ticaret ürünleri arasında yer alır. Meşe palamutları yenilebilir. Bazı türlerinin yaprakları değerlendirilir. Ayrıca bazı meşe türlerinin yaprakları renklendirmede kullanılmaktadır. Dağlık alanlarda keçiboynuzu (harnup) ve çalılık alanlar oldukça geniş alanlara sahiptir. Buralarda yabancı zeytin ve nar ağaçları yer alır. Aşağıya doğru deniz ve su kenarlarına inildiğinde ise daha çok geniş yapraklı ağaçlara rastlanır. Buralarda zakkum ağaçları, akdiken ve böğürtlen fundalıkları yer alır. Su, ırmak kenarları ve sulanabilir yerlerde daha çok ince uzun beyaz İtalyan kavakları vardır. Kuzey bölgelerde daha çok yamaç yerlerde Alman ve Yahudi kolonilerinde çabuk yetişebilen, fakat odunu ve kerestesi çok makbul olmayan ağaç türleri yetiştirilmektedir.

Daha alçak bölgelerde bitki örtüsünde soğanlı ve yumru bitkiler daha fazla yetiştirilmektedir. Bahar aylarında toprağın üstünde çok renkli bir örtü oluşur. Bazı yumru köklü bitkilerin kökleri ve soğanlı bitkilerin soğanları dağlık bölgelerde fakir halk tarafından besin maddesi olarak kullanılır. Ada soğanı (Yeşil soğan) acı olduğundan yenilmez ve sevilmez. Buralarda birçok kelebek türü vardır. Dağlık alanlarda sayısız çiçekli bitki türü yer alır. Bunlar farklı renklerdeki Akdeniz bitkileridir. Bazı bitki türleri ağaç olarak ısınmada kullanılır. Aileler ağaçların köklerini çıkartarak sobalarda ısınma aracı olarak yararlanırlar. Bu tür kök yakma burada oldukça yaygındır.

Ürdün'ün doğusunda ve Suriye'nin kuzeyinde meyan kökü yetişir. Suriye'nin kuzeyindeki Merandrette'den ihraç edilmektedir. Ayrıca Hayfa ve Gazze'den acı hıyar ihraç edilmektedir. İlkbaharın sonuna doğru killi topraklarda sayısız deve dikenli bulunur. Ayrıca son derece gösterişli menekşe mavisini çiçekler açar. Yaz aylarında acı marul (hindiba), turp, yabancı havuç, deve dili, ebe gömeci gibi yenilebilen bitkiler ürer. Karmel'in üzerindeki alanlarda bu tür çeşitli bitki türleri yer alır. Suriye bitki türü bakımından oldukça zengindir. Burada 55 adet yonca türü ve 114 dikenli çalı türü bunlardan bazılarıdır.

Suriye'de bitki türlerinin yanında tabii hayvan toplulukları arasında, Suriye dağlarında ayı ve step bölgelerinde antilop, tipik hayvanlar, Çölde yaşayan hayvanlar arasında kertenkele, bukalemun ve yılanlar önemli yer tutarlar. Diğer yabancı hayvanlardan geyik, yaban kedisi, sincap, tavşan vb. görülür. Kuzeye ve güneye giden göçmen kuşlar, yolları üzerinde Suriye'ye de uğrarlar. Sayısız böcekler arasında sivrisinek en fenasıdır; bununla beraber, çekirgeler de büyük zararlar yaparlar (Wolfart, 1966).

Suriye'de turunçgiller oldukça yaygındır. 1910'da Beyrut vilayetinde 26 400 dönüm, Kudüs mutasarrıflığında özellikle de Yafa ve çevresinde 30 000 dönüm turunçgiller yer alır. Üzüm ve bağcılık da oldukça önemlidir (917 000 dönümde üzüm bağı vardır). Suriye'de 1910'da pamuk, tütün ve haşhaş üretilir. Halep'te pamuk yetiştirilir ve burada üretilen pamuk renk kalitesinden dolayı dış piyasa tarafından yoğun talep görür. Haşhaş üretimi Halep ve Şam'da, tütün Lazkiye ve Halep'te çevresinde yetiştirilir. Filistin bölgesinde badem üretimi yaygındır.

Beyrut'ta çok miktarda çam fıstığı yetiştirilmektedir. Kıyının çevresinde çok verimli araziler kumların altında kalmıştır. Güney Filistin'de kumluk alanlar hemen hemen bahçelere kadar uzanır. Bu mesafe aşağı yukarı sahilden 7 Km kadar vardır. Bu nedenle eski tarihi yerler ve eski çeşmeler kumlar altında kalır. Kumluk alanların toprakları narenciye ve bazı bitkileri yetiştirmek için oldukça elverişlidir. Bu kumlu araziler üzerinde tarım yapmak ise mümkün değildir. Ancak kökü toprağa kadar giden ağaç türleri yetiştirilir. Kıyı kenarları genellikle taşlı, iri kumlar, deniz kabukları ile kaplıdır. Kıyı kenarlarının bozkırlara göre en büyük avantajı suyun bol olmasıdır. Hemen her yerde yerin 20 ile 60 metre derinliğinden su çıkartılabilir. İlaveten buralarda sulama ve içme suyu imkânları iyidir.

Sulanabilen arazilerde koyu yeşil çok verimli karpuz, meyve, domates, kabak, salatalık vb. yetiştirirler. Dağlarda fasulye, mercimek, nohut yetiştirilir. Kalker topraklarda bu ürünler daha iyi yetişir. Ülkenin kuzeyinde ve orta Suriye'nin doğusunda daha iyi ürün alınır. Suriye toprakları ve iklimi bakliyat türleri arasında mercimek, bakla, nohut yetiştirilmesi için oldukça elverişlidir.

Kış ürünü olarak buğday, arpa, fasulye, mercimek ve benzerleri yaz ürünü olarak, domates, salatalık, biber, fasulye, balya, beyaz lahanaya, karnabahar, kırmızı ve beyaz turp, ıspanak, mısır, soğan, susam, marul, kız sebzesi (Hauden), devetabanı, tatlı patates, kabak, sarımsak, maydanoz, şeker pancarı yetişir.

Sulanan arazilerde pamuk üretimi nadiren olur. Piriç Hule gölü ve Maraş'ta belirli bölgelerde üretilir. Tütün kuzey ve orta Suriye'de ihrac için yetişir. Suriye tütününü oldukça ünlü ve değerlidir. Her biri 90 kg olan 6000-8000 Balya üretilir ve bundan 1,5 milyon değerinde ihrac edilir. Sulanan alanlarda kışlık ve yazlık iki ürün alınırken sulanamayan yerlerde tek ürün alınır. Hatta bazı yerler nadasa bırakılır ve iki yılda bir ürün alınır. İncir, kayısı, dut, ayva ve hurma ağaçları oldukça yaygındır. Ayrıca üzüm için asma ve frenk yemişi türleri de yer alır.

Şam'da Sutta'da sulanan kayısı ağaçları yer alır. Şam'da kayısı suyu (meyve suyu) olarak üretilir. Saida, Jeriko, Beyrut ve Yafa'da muz bahçeleri de vardır. Ayrıca armut, erik, elma, nar ve seftali ağaçları az da olsa yer alır. Portakal, sulanan arazide portakal ve limon üretilir Özellikle Yafa'da, Limonlar daha çok Yahudi bölgesinde yer alır.

SONUÇ

Suriye Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferinden I. Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı Devleti içerisinde yer alır. Suriye toprakları bugünkü sınırları dışında Ürdün, Filistin, İsrail, Lübnan'ı ve Anadolu'dan da bazı şehirleri içine alan bir genişliktedir. Suriye coğrafi olarak deniz dik dağlar yer alır. Kıyı kenarlarında ve ovalarda Akdeniz iklimi görülürken arka alanlarda, bozkırlarda ve yüksek kesimlerde karasal iklim yer alır. Suriye'nin doğu kısmında geniş bir alanda çöl iklimi görülür.

Suriye akarsu bakımından çok zengin olmamakla beraber burada sulu tarım yapılmaktadır. Dağ kesimlerinde ve kıyı kesimlerinde orman örtüsü vardır. Suriye coğrafi konumu itibarıyla kuzey ile güney arasında önemli bir geçiş bölgesidir. II. Abdülhamit Dönemi'nde Suriye Hicaz Demiryolu nedeniyle bölgenin stratejik önemi giderek artmıştır.

Suriye coğrafi olarak dağlık, bozkırlara sahip, yarı çöl denebilecek yapıya sahiptir. Bu nedenle burada halk geçimini hayvancılık, tarım ve ticaret ile sağlamaktadır. Genel olarak verimli topraklarda Akdeniz iklimi içerisinde her türlü sebze ve meyve yetiştirilir. Burada üretilenler bu nedenle kolayca değerlendirilmektedir. Kıyı kesimlerinde narenciye, ovalarda pamuk, susam, baklagiller, yüksek kesimlerde ve diğer yerlerde tahıl üretimi yapılır. Bitki örtüsü hayvancılığa elverişlidir. Ancak çöl bölgesi ne yaşamaya ne tarım ne de hayvancılığa elverişli değildir.

Sonuç olarak Suriye toprakları coğrafi özellikleri, iklimi ve bitki örtüsü bakımından Batılı devletlerin ilgisini çekmiş, her türlü meyve, sebze, sanayi bitkisi, tahıl ve baklagillerin üretilmesi, önemli limanlara sahip olması, güneye geçiş bölgesi ve Mezopotamya'nın içinde bulunması nedeniyle bölgede önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar ve üretilen politikalar neticesinde bu topraklar I. Dünya Savaşı bitiminde Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır.

KAYNAKÇA

- Anekel, Otto (1910). *Grundzüge der landeskultur des West Jordanlandes*. G. 104, ff.
- Anhangen, Hubert (1907). *Kenntnis der landes Natur und der landwirtschaft*. Syriens. Berlin SW, Deutsche landwirtschats-Gesellschaft. Berlin.
- Buhasen, Rubert (1907). *Beitraege zur Kenntnis der Landesnatur und der Landwirtschaft Syriens*. Berlin, sw.11. Deutschewirtschafts-Gesellschaft. Berlin.
- Kotteck, Markus und andere (2006). *World Map of the Köppen-Geiger Climate Classification updated*. Meteorologische Zeitschrift 15.3.2006.
- Ratzel, Friedrich (1891). *Anthropogeographie, Zweiter Teil: Diegeographische Verbreitung des Menschen*. Stuttgart: J. Engelhorn.
- Rösner, Ulrike (1995). *Zurquartären Landschaftsentwicklung in den Trockengebieten Syriens, Relief, Boden*. Paläoklima 10, Berlin: Borntraeger.
- Ruppin, Arthur (1920). *Syrien als Wirtschaftsgebiet*. Berlin: Verlag Benjamin Herz.
- Sachau, Eduard (1883). *Reisein Syrien und Mesopotamien*. Leipzig: F.A.Brockhaus.
- Sbeinati, M.R., Darawcheh, R. and Mouty, M. (2009). The Historical Earthquakes of Syria: An Analysis of Large and Moderate Earthquakes from 1365B.C.to1900A.D., *Annals of Geophysics*, 48.3,2009, doi:10.4401/ag-3206.
- Schöllgen, Gregor (2002). *Das Zeitalter des Imperialismus*. Munich.; *indem, Imperialismus und Gleichgewicht*. Deutschland, England und die orientalische Frage. Munich. 2000.
- Strebe, Otto (1967). *Bodengesellschaften Syriens und des Libanon*. In Geologie von Syrien und dem Libanon. Ed. by H.J. Martini, Beiträge zur regionalen Geologie der Erde 6. Berlin: Borntraeger, 270-280.
- Van der Heyden, Ulrich (2001). *Rote Adler an Afrikas Küste, Die brandenburgisch-preußische Kolonie Großfriedrichsburg in Westafrika*. Berlin.
- Von Thünen, Johann Heinrich (1910). *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Sozialökonomie*. Sammlung Sozialwissenschaftlicher Meister XIII. Jena: GustavFischer.
- Warburg, Otto (1907). *Srien als Wirtschafts und Kolonisationsgebiet*. Verlag von Herman Paetel, Berlin.
- Wirth, Eugen (1966). *Damaskus - Aleppo - Beirut, Ein geographischer Vergleich dreier nahöstlicher Städte im Spiegel ihrer sozial und wirtschaftlich tonangebenden Schichten*. Die Erde, 96.
- Wirth, Eugen (1961). *Landeskunde: Syrien*. S. 25; ABG Hand Lex. Berlin.
- Wirth, Eugen (1971). *Syrien: Einegeographische Landeskunde*. Wissenschaftliche Länderkunden 4. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Wirth, Eugen, WOLFART, Reinhard (1966). *Zur Geologie und Hydrogeologie von Syrien unter besonderer Berücksichtigung der süd-und nordwestlichen Landesteile*. Beihefte zum Geologischen Jahrbuch 68, Hannover: Bundesanstalt für Bodenforschung.